

članci – articuli

UDK 226.3:22.043=862

Izvorni znanstv. rad
Pimljeno 12/2002.**MK 1, 1-45 U PRIJEVODIMA DVOJICE SARAJEVSKIH
NADBISKUPA**

Karlo VIŠATICKI, Đakovo

Sažetak

Koncem devetnaestog stoljeća, točnije 1895. god. sarajevski nadbiskup Josip Stadler počinje seriju prijevoda-komentara dijela novozavjetnih knjiga, te tako u nekoliko godina izdaje sva četiri Evanđelja i Djela apostolska. Kako autor sam piše on se služi izdanjem Vulgate koju prevodi na tadašnji hrvatski jezik. Osim što prevodi Vulgatin tekst Stadler opširno komentira svaki redak, gotovu svaku riječ prevedenog teksta, tako da od njegovih prijevoda nastaju pravi priručnici za kler, ali i za sve zainteresirane, »kako bi upoznali Krista«, što je Stadlerova nakana.

Četrdesetak godina kasnije Stadlerov nasljednik na sarajevskoj nadbiskupskoj stolici, dr. Ivan Evangelist Šarić počinje prijevod cijelog Svetog pisma. Njegova je nakana prevesti s izvornih tekstova, ali konzultirajući i Vulgatu, te neke moderne prijevode kao Heilmanna, Crampona, Allioli-a, Leandera van Essa i dr.

Autor pravi »mini sinopsu« prvog poglavlja Markova evanđelja uspoređujući Vulgatu, Stadlera i Šarića, te analizirajući obadva prijevoda. Analiza pokazuje da Stadler vjerno slijedi Vulgatu, a da Šarić uz grčki tekst, na koji se poziva, konzultira i Vulgatu, ali nerijetko prevodi i sa njemačkog jezika, prema navedenim autorima.

Ključni pojmovi: Stadlerov prijevod Mk 1; Šarićev prijevod Mk 1; Stadlerov i Šarićev prijevod Mk 1 u usporedbi; Šarićev prijevod Mk 1: grčki tekst, prijevod Vulgate ili kombiniranje »Vorlage« Stadlerova i Šarićeva prijevoda teksta Mk 1.

1. Uvod

Godine 1895. izlazi u Sarajevu u *Tisku Bosanske Pošte*, a troškom Kaptola vrhbosanskoga kao prva knjiga prijevoda Svetog pisma Novog zavjeta iz pera metropolite i nadbiskupa vrhbosanskog dr. Josipa Stadlera *Evangjelje po Ma-*

teju¹. Kako u samom naslovu stoji, imamo kao osnovicu ovog djela Vulgatu. U seriji koja počinje Matejevim evanđeljem pojavljuju se sukcesivno kao knjiga druga *Sveto Evangjelje po Marku*², zatim kao treća knjiga *Sveto Evangjelje po Luki*³, te kao četvrta knjiga *Sveto Evangjelje po Ivanu*⁴, i konačno *Djela apostolska*⁵. Nakana je, kako nadbiskup kaže na samom početku knjige, u posvetnoj riječi⁶ *da svatko, koji ovo sv. Evangjelje uzčita, nauči poznavati Krista ...*

Uz prijevod teksta Vulgate Stadler donosi i opširno tumačenje svakog pojedinog retka teksta Evanđelja, tako da samo Markovo evanđelje ima uz 5 stranica uvoda još 404 stranice teksta i tumačenja samog Evanđelja.

Četrdesetak godina kasnije⁷ pojavljuje se u istom gradu još jedan prijevod Novog zavjeta. Opet je na djelu jedan vrhbosanski nadbiskup. Ovaj puta to je dr. Ivan

¹ *Sveto Evangjelje po Mateju. Preveo po Vulgati i protumačio po sv. Otcih Dr Josip STADLER, metropolita i nadbiskup vrhbosanski*. Tiskom Bosanske Pošte, Sarajevo 1895.

Josip Stadler rođen je u Slavskom Brodu 24. siječnja 1843. god. u obitelji Đure i Marije r. Balošić. U jedanaestoj godini je ostao bez oca i majke, te se za njega brinula brodska obitelj Oršić. Školovanje počinje u rodnom gradu, nastavlja u orfanotrofiju u Požegi, zatim u Zagrebu, gdje je završio gimnaziju. U Rimu je doktorirao filozofiju, a onda i teologiju. Za svećenika je zaređen u Rimu 1868. god. Nakon toga vraća se u Zagreb, postaje gimnazijski profesor u Sjemeništu, a kasnije i sveučilišni profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu. Papa Lav XIII. ga je 1881. god. imenovao vrhbosanskim nadbiskupom obnovljenog biskupskog sjedišta u Sarajevu. Umro je u Sarajevu 8. prosinca 1918. god. Za nas je važno da je preveo *po Vulgati i protumačio po sv. otcih Evanđelja i Djela apostolska*.

Usp. A. VUJIĆ, *Hrvatski leksikon, II. svezak L-Ž*, Naklada Leksikon d.o.o., Zagreb 1997., str. 465. Usp. isto tako Ž. PULJIĆ (priredio), *Josip Stadler. Prilozi za proučavanje duhovnog lika prvog vrhbosanskog nadbiskupa*, Vrhbosanska visoka teološka škola, Sarajevo 1989., str. 17-27. Usp. P. JURISIĆ (priredio), *Josip Stadler. Život i djelo. Zbornik radova međunarodnih znanstvenih skupova o. dr. Josipu Stadleru, održanih od 21. do 24. rujna 1998. u Sarajevu i 12. studenog 1998. u Zagrebu prigodom 80 obljetnice smrti prvoga vrhbosanskoga nadbiskupa*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1999., str. 45-107.

² *Sveto Evangjelje po Marku. Preveo po Vulgati i protumačio po sv. Otcih Dr Josip STADLER, metropolita i nadbiskup vrhbosanski*. Tiskom Bosanske Pošte, Sarajevo 1896.

³ *Sveto Evangjelje po Luki. Preveo po Vulgati i protumačio po sv. Otcih Dr Josip STADLER, metropolita i nadbiskup vrhbosanski*. Tiskarna Bosanske Pošte, Sarajevo 1899.

⁴ *Sveto Evangjelje po Ivanu. Preveo po Vulgati i protumačio po sv. Otcih Dr Josip STADLER metropolita i nadbiskup vrhbosanski*. Tiskara Thiera i Voglera, Sarajevo 1902.

⁵ *Djela apostolska od sv. Luke. Preveo i protumačio Dr. Josip Stadler, metropolit i nadbiskup vrhbosanski*, Troškom kaptola vrhbosanskoga, Tiskara Vogler i dr. Sarajevo 1907.

⁶ *Sveto Evangjelje po Mateju ...* str. V., a posveta je Bogu Duhu Svetom: *Tebi, Bože Duše sveti, koji iz Oca i Sina proizhodiš, radosti i milino Boga Oca i Boga Sina, treća osoba presv. Trojstva, koji si sve knjige sv. pisma staroga i novoga zavjeta pisao po muževih, koje si nadahnuo, prikazujem smjerno ovo sv. evanđelje po rukuh tvoje prečiste zaručnice bl. dj. Marije, te bezgrišne ovcu, u kojoj se hranio jaganjac Božji, pa te ponizno molim, da ti, Duše istine, naučiš nas svemu i napomeneš nam sve, što Krist reče, da svatko, koji ovo ev. evanđelje uzčita, nauči poznavati Krista, tako te se on po tebi i po majki Mariji useli u srce naše.*

⁷ Ove su posvetne riječi pretiskane na početku svakog Evanđelja, te na početku Djela apostolskih.

⁷ God. 1942.

Evangelista Šarić⁸. Nakon prvog⁹ i drugog sveska¹⁰ koji donose prijevode Starog zavjeta, nadbiskup Šarić izdaje prijevod Novog zavjeta¹¹. Zbog nemilih događaja 1941.–1945. nadbiskup je Šarić emigrirao, pa *drugo popravljeno izdanje* njegova prijevoda izlazi u Madridu¹². U Madridu izlazi i treće izdanje zaslugom Luke Brajnovića¹³, četvrto izdanje izlazi u Salzburgu, ovaj puta to je samo Novi zavjet. Nadbiskup Šarić piše u svom prvom izdanju¹⁴ i dio predgovora preuzima u madridskom izdanju: »A zasnovao sam, da po izvornom tekstu i obzirujući se na prijevod Vulgate, prevedem Stari i Novi Zavjet... Kod prevođenja iz izvornog teksta držao sam se i ponajboljih stručnjaka prevodilaca Svetoga Pisma, kao Heilmanna, Crampona, Parscha, Henne-a, Allioli-a, Arndta, Grundla, Leandera van Esza i još drugih.

Zadatak je ovog priloga usporediti dva navedena prijevoda sa Vulgatom¹⁵, na koju se obadvojica pozivaju, a kod Šarića vidjeti gdje on odstupa od Vulgate odnosno grčkog teksta¹⁶ na koje se u uvodu poziva.

⁸ *Sveto pismo staroga i novoga zavjeta*, svezak III, *Novi zavjet. Iz izvornoga teksta preveo i bilješke priredio Dr. Ivan Evangelist ŠARIĆ nadbiskup vrhbosanski*, Izdala Academia Regina Apostolorum, Sarajevo 1942.

⁹ *Sveto pismo staroga i novoga zavjeta. Svezak I: Povijesne knjige. Iz izvornoga teksta preveo i bilješke priredio Dr. Ivan Evangelist ŠARIĆ*, izdala Akademija Regina Apostolorum, Sarajevo 1941.

¹⁰ *Sveto pismo staroga i novog zavjeta. Svezak II: Poučne i proročke knjige. Iz izvornoga teksta preveo i bilješke priredio Dr. Ivan Evangelist ŠARIĆ*, izdala Akademija Regina Apostolorum, Sarajevo 1942.

Ivan Evangelist Šarić rođen je 27. rujna 1871. u Docu kod Travnika. Teologiju je studirao u Travniku i Sarajevu, a 1922. imenovan je nadbiskupom vrhbosanskim. Od 1945. je u emigraciji, najprije u Austriji, onda u Španjolskoj. Umro je 16. srpnja 1960. u Madridu. Usp. A. VUJIĆ, Nav. dj. str. 510. Usp. isto tako A. REBIĆ (glavni urednik), *Opći religijski leksikon A–Ž*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., str. 922.

¹¹ *Sveto pismo staroga i novog zavjeta. Svezak III: Novi zavjet. Iz izvornog teksta preveo i bilješke priredio Dr. Ivan Evangelist ŠARIĆ nadbiskup vrhbosanski*, izdala Akademija Regina Apostolorum, Sarajevo 1942.

¹² *Sveto pismo staroga i novoga zavjeta. Preveo Dr. Ivan Evangelist ŠARIĆ nadbiskup vrhbosanski. Drugo popravljeno izdanje*, Osvit, Madrid 1959. Ovo izdanje sadrži *treće popravljeno izdanje Novog zavjeta*.

¹³ »Ovo Sv. Pismo nepromijenjeno je izdanje naklade Osvit, koje je izašlo zaslugom g. Luke Brajnovića 1960. godine u Madridu u Španjolskoj« – iz predgovora *četvrtom izdanju*, koje je izašlo u Salzburgu: *Sveto Pismo Novog Zavjeta. Preveo Dr. Ivan Evangelista ŠARIĆ nadbiskup vrhbosanski. Četvrto izdanje*, naklada Caritas Croata u Austriji, Salzburg 1966.

¹⁴ Usp. gore bilješka 9.

¹⁵ *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem. Editio altera emendata tomus II Proverbia – Apocalypsis Appendix adiuvantibus Bonifatio FISCHER, Iohanne GRIBOMONT, H.F.D. SPARKS, W. THIELE recensuit et brevi apparatu instruxit Robertus WEBER*, Württembergische Bibelanstalt Stuttgart, 1975.

¹⁶ Usp. NESTLE-ALAND, *Novum testamentum graece post Eberhard Nestle et Erwin Nestle communiter ediderunt Kurt Aland Matthew Black Carlo M. Martini Bruce Metzger Alen Wikgren apparatus criticum recenserunt et editionem novis curis elaboraverunt Kurt Aland et Barbara Aland una cum Instituto studiorum textus Novi testamenti Monasteriensi (Westphalia)*, Deutsche Bibelstiftung Stuttgart, 26. Auflage 4. revidierter Druck 1981.

2. Vulgatin, Stadlerov i Šarićev tekst – paralelno

Vulgata	Stadler	Šarić
1 In initium evangelii Iesu Christi Filii Dei	1. Početak evanđelja ¹⁷ Isusa Krista, Sina Božjega;	1. Evanđelje o Isusu Kristu ¹⁸ , Sinu Božjemu, započelo je ¹⁹ ,
2 sicut scriptum est in Esaiia propheta ecce mitto angelum meum ante faciem tuam qui praeparabit viam tuam	2. kao što je pisano u Isaiji proroku ¹⁸ : Evo ja šaljem angjela ¹⁹ svojega pred licem tvojim, koji će pripremiti put tvoj pred tobom.	2. Kao što stoji pisano ²⁰ u proroku Izaiji: »Evo, ja šaljem glasnika svojega pred tobom, koji će ti pripremiti put

¹⁷ Zadržani su oblici koji se nalaze u originalu, djeluju arhaički za današnji hrvatski jezik.

¹⁸ Stadler i Šarić slijede ovdje Vulgatu koja govori o Izaiji, ali ustvari imamo najprije citat Mal 3,1, pa onda Iz 40,3. U komentaru ovog retka Stadler donosi: *Evanđelist dakle dva proročtva navodi kao da ih je Izaija rekao, ter ih stapa u jedno čitanje zašutjevši od koga je ono.... Nu buduć da se ne bi moglo razumjeti, da je to prorok o Ivanu kazao, da nije iz Malahije kao tumačenje naveo Malahijino svjedočanstvo, Marko obadva svjedočanstva u jedno stopi i dopita ga Isaiji kao piscu, jer je iz Isaije bio glavni diel, u kojem je bila sva sila dokaza (Mald.)* – Nav. dj. str. 13.

¹⁹ Izvorni tekst ovdje ima מלאך, LXX to prevodi s των αγγελων, kod Stadlera je to *andeo pred licem tvojim*, a kod Šarića *glasnik pred tobom*, što je interpretacija Mal 3,1. Obadvojica jednako prevode Iz 40,3, očito se držeći Vulgate.

⁵⁸ U prvom izdanju Šarić na početku donosi podnaslove prije teksta svakog poglavlja. Tako ovdje imamo: *Ivan Krstitelj, Krštenje Isusovo, Kušanje, Početak javnog djelovanja Isusova, Isus propovijeda u Kafarnaumu, Izgoni đavla, Liječi bolesnike, iscijeli gubavca*. Grčki tekst nema podnaslova, niti ih nalazimo u Vulgati. Ovdje je Šarić možda slijedio nekoga od njemačkih prijevoda koji imaju podnaslove. Usp. npr. *Die Heiligen Schriften des Alten und Neuen Testamentes, übersetzt und herausgegeben von Dr. LEANDER VAN ESS, weiland Professor und Pfarrer in Marburg (Die Uebersetzung des Alten Testamentes ist nach dem Grundtexte)*, Wien, Verlag der britischen und ausländischen Bibelgesellschaft, 1897. Madridsko treće izdanje Šarićeva prijevoda preuzima podnaslove, ali ih ne stavlja na početku poglavlja nego prije svakog novog odsjeka: *Poslanje Ivana Krstitelja (Mk 1,1-8); Isosovo (sic!) krštenje (Mk 1,9-11); Ivanovo propovijedanje (Mk 1,12-13); Poziv prvih učenika (Mk 1,14-20); U Kafarnaumskoj sinagogi (1,21-28); Ozdravljenje Petrove punice(1,29-31); Isus liječi bolesnike(1,32-34); Potajni odlazak iz Kafarnauma(1,35-39); Isus iscijeljuje gubavca(1,40-45)*. Moguće je isto tako da Šarić u rasporedu teksta i podnaslova slijedi *Vulgatu Clementinu*. Četvrto izdanje (usp. bilješka 13 gore), koje je tiskano u Salzburgu preuzima tekst trećeg izdanja, te kako u *Predgovoru* ovog izdanja str. 4 čitamo *Razlika je, što je g. Luka Brajnović bio izdao Stari i Novi Zavjet, a Hrvatski Caritas izdaje čitatvi (sic!) Novi Zavjet, uz neke manje jezične ispravke*. Ovo izdanje ispravlja u podnaslovima tiskarsku pogrešku *Isosovo u Isusovo*.

U prvom izdanju Šarić u bilješci donosi paralelne tekstove drugih evanđelja: *Gl. 1. (1-13) Isp. Mt 3,1-4,17; Lk 3,1-18; 21.22; 4,1-13; Iv 1,19-34*. Treće izdanje donosi samo opasku (r. 1): *Komentirali smo opširnije Evanđelje po sv. Mateju, jer je prvo Evanđelje, koje se, kako smo već rekli, podudara s dva slijedeća Evanđelja. Zato ispuštamo ovdje ponavljanja*.

Četvrto izdanje donosi bilješke iz trećeg izdanja (madridskog), ali ih ne stavlja kao »fusnote«, nego kao »endnote«, na kraju knjige.

Isto tako ovdje se Stadler i Šarić razlikuju u teološkom pristupu: *Evanđelje Isusa Krista (Stadler) odnosno Evanđelje o Isusu Kristu (Šarić)*. Stadler objašnjava svoj prijevod: *Prema tomu zove se taj početak evanđelja početak evanđelja Isusa Krista ne zato, što se u njem govori o Isusu Kristu, nego zato, što je Krist onaj, koji je to evanđelje donio, naučavao, navieštao, propovijeda, za koje sam reče, da ga treba propovjedati svakomu stvorenju (Mald.)*, Nav. dj. str. 11.

U trećem (madridskom) i četvrtom izdanju Šarić ovdje donosi prvi podnaslov *Poslanje Ivana Krstitelja (Mk 1,1-8)*.

3 Vox clamantis in deserto parate viam Domini rectas facite semitas eius.

4 Fuit Iohannes in deserto baptizans et praedicans baptismum poenitentiae in remissionem peccatorum.

5 et egrediebatur ad illum omnis Iudaea regio et Hierosolymitae universi et baptizabantur ab illo in Iordane flumine confitentibus peccata sua.

6 et erat Iohannes vestitus pilis camelii et zona pellicia circa lumbos eius et locustas et mel silvestre edebat.

7 et praedicabat dicens Venit fortior me post me cuius non sum dignus procumbens solvere corrigiam calciamentorum eius.

3. Glas onoga, koji viče u pustinji: Pripravite put Gospodnji, poravnite staze njegove.

4. Bio Ivan²⁰ krsteći u pustinji i propovijedajući krštenje pokore za oprostjenje grieha.

5. I izlazaše k njemu sva Judejska zemlja i svi Jerusalemljani, i on ih kršćavaše²¹ u Jordanu rieki, i izpoviedahu grieha svoje.

6. A Ivan bijaše obučen u dlaku devinu, i pojao kožan oko bedara njegovih²², i jedjaše²³ skakavce i divlji med. I propoviedaše govoreći²⁴

7. Ide za mnom jači od mene²⁵, pred kim ja nisam dostojan sagnuti se²⁶ i odrišiti remena na obući njegovoj.

3. Glas onoga, što viče u pustinji: Pripravite put Gospodnji, poravnite staze njegove!

4. Ivan Krstitelj pojavio se⁴¹ je u pustinji i propovijedao je krštenje pokore za oprostjenje grijeha.

5. Tada je izlazila k njemu sva zemlja Judeja i svi stanovnici Jeruzalema. Oni su se dali krstiti od njega u Jordanu i pritom su ispovijedali grijeha svoje.

6. Ivan je bio obučen u devinu dlaku i imao je pojao kožnat oko svojih bokova. Hranio se skakavcima i medom divljim.⁴²

7. I propovijedao je.⁴³ »Moćniji od mene ide za mnom: Ja nijesam dostojan kleknuti i odrišiti mu remena na obući⁴⁴.

²⁰ Ivan: Stadler prema Vulgati; Kod Šarića je *Ivan Krstitelj*.

Stadler za Ivanovo djelovanje uzima participijalnu formu *propovijedajući...*, dok kod Šarića imamo *propovijedao je...*

²¹ kršćavaše: kod Stadlera aktivna forma, u Vulgati i u grčkom tekstu pasivna (baptizabantur, odnosno εβαπτίζοντο); Šarićevo prvo izdanje ima germanizam: dali su se krstiti, treće i četvrto imaju aktivnu formu, *on ih je krstio*, slično kao kod Stadlera s tim što je kod Stadlera radnja trajna, a kod Šarića trenutna. Šarić komentira (u trećem i četvrtom izdanju) u bilješci r. 2-8: *Ivanovo je krštenje slika istoimenog sakramenta. Briše grijeha, ali ne ni vodom ni Duhom Svetim, nego na temelju pokajanja.*

²² oko bedara njegovih: Tako Stadler. Šarić ima *oko svojih bokova*; u Vugati je to *circa lumbos*, a grčki tekst ima περι την οσφυν αυτου

²³ jedjaše – tako Stadler, Šarić ima *hranio se...*

²⁴ J. Stadler uzima i *propoviedaše govoreći* kao dio r. 6. Očito ovdje slijedi »Vulgatu Clementinu« koja ima isti raspored redaka (Usp. *Biblia sacra iuxta Vulgatam Clementinam nova editio. Logici partitionibus aliisque subsidiis ornata* a ALBERTO COLUNGA et LAURENTIO TURRADO, quarta editio, Biblioteca de autores cristianos, Matriti, 1965.), a *Nova Vulgata bibliorum sacrorum editio*. Sacros. oecum. concilii Vaticani II ratione habita iussu Pauli PP. VI recognita auctoritate Ioannis Pauli PP. promulgata. Libreria editrice Vaticana, 1979 (editio typica prior), kao i editio typica altera (1986), imaju kao i R. WEBER ovo kao dio r. 7. Grčki tekst ovaj dio retka ima u r. 7, što Šarić ovdje slijedi.

²⁵ jači od mene: Šarić ima *moćniji od mene*.

²⁶ Vulgata ima *procumbere*, što Stadler prevodi sa *sagnuti se*, a Šarić sa *kleknuti*. Glagol može imati jedno i drugo značenje. Usp. J. MAREVIĆ, *Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik II. svezak M-Z*, Marka, Velika Gorica-Matica Hrvatska, Zagreb 2000. Grčki tekst ima jednostavno ουκ επι ικανος κυψας λυσαι

⁵⁹ *započelo je*: Šarić ima glagolski oblik za Vulgatin *initium*, odnosno grčki αρχη

⁶⁰ Treće (madriidsko) Šarićevo izdanje ima »fusnotu« za rr. 2-8: *Ivanovo je krštenje slika istoimenog sakramenta. Briše grijeha, ali ne ni vodom ni Duhom Svetim, nego na temelju pokajanja. Ova je »fusnota« i četvrtom izdanju preuzeta kao »endnota«.*

⁶¹ Ivan Krstitelj se pojavio: Čini se da Šarić ovdje ima prijevod prema L. VAN ESSU (usp. bilješka 21 gore), koji ovdje donosi: *So trat Johannes als Täufer in der Wüste auf...* jer ni Vulgata niti grčki tekst ne odgovaraju kao podloga njegovu prijevodu.

Umjesto *pojavio se je*, kako stoji u prvom Šarićevom izdanju kasnija izdanja imaju *se pojavio...*

⁶² Ovdje Šarić ukazuje na propise o čistim i nečistim životinjama iz Lev 11,22 (3 Mojs 11,22).

8 ego baptizavi vos aqua ille vero baptizavit vos Spiritu Sancto

9 Et factum est in diebus illis venit Iesus a Nazareth Galilaeae et baptizatus est in Iordane ab Iohanne

10 et statim ascendens de aqua vidit apertos caelos et Spiritum tamquam columbam descendentem et manentem in ipso

11 et vox facta est de caelis tu es Filius meus dilectus in te conplacui

8. Ja sam vas krstio vodom²⁷, a on će vas krstiti Duhom Svetim.

9. I bi²⁸: onih dana dodje Isus iz Nazareta Galilejskoga, i krsti ga Ivan u Jordanu.

10. I odmah²⁹ izlazeći iz vode³⁰ vidje nebesa otvorena³¹ i Duh kao goluba gdje silazi i ostaje na njem³².

11. I glas dodje s nebesa³³: Ti si Sin moj ljubavi, ti si mi omilio.

8. Ja sam vas krstio vodom, on će vas krstiti Duhom Svetim³⁵.

9. U one dane³⁴ dode Isus iz Nazareta u Galileji i dade se krstiti³⁷ od Ivana u Jordanu³⁸.

10. Jedva je bio izašao iz vode, vidje, kako se otvori nebo, i Duh kao golub side na nj³⁹.

11. S neba povika glas: »Ti si Sin moj ljubavi; ti si po mojoj volji⁴⁰.«

²⁷ Stadler i Šarić se doslovno slažu u prijevodu r. 8.

²⁸ Stadler se drži Vulgate odnosno grčkog teksta, kod Šarića nema prijevoda grčkog izraza και εγενετο, odnosno latinskog *et factum est*.

²⁹ I odmah: Šarić ima jedva

³⁰ Stadler particip *ascendens* prevodi participom prezenta, Šarić participom perfekta.

³¹ nebesa otvorena, prema Vulgati, ali odgovara i grčkom tekstu. Šarić ima *kako se otvori nebo*. Grčki tekst ima σχιζομενους τους ουρανους.

³² i ostade na njemu: Stadler se drži Vulgate koja ima dodatak *et manentem*, Šarić prevodi prema grčkom tekstu καταβαινον εις αυτον.

³³ i dode glas s nebesa: Vulgata ima *et vox facta est de caelis*, Šarić prevodi aktivno: *s neba povika glas*, grčki tekst ima και φωνη εγενετο εκ των ουρανων s tim što neki grčki rukopisi imaju singular εκ του ουρανου

⁶³ I propovijedao je: Šarić ovdje ne slijedi ni Vulgatu koja ima *praedicabat dicens* ni grčki tekst koji ima και εκκηρυσσειν λεγων. Stadler slijedi Vulgatu.

⁶⁴ Šarić ima u bilješci: *To je sam Mesija*.

⁶⁵ Šarić ukazuje u bilješci na Dj 1,5; 2,4; 11,16; 19,4. *Ivan je krstio samo vodom, da pripravlja za oproštenje grijeha. Mesija će krstiti Duhom, koji proizvodi očišćenje od grijeha*.

⁶⁶ Treće (madridsko) i četvrto Šarićevo izdanje imaju ovdje podnaslov *Isusovo krštenje (Mk 1,9-11)*.

⁶⁷ dade se krstiti: u grčkom εβαπτισθη (aorist pasivni) Vulgata ima *baptizatus est*, a Šarićev bi izvornik zapravo bio *liess sich taufen*, kao u njemačkom.

⁶⁸ Rr. 9-11 imaju u Šarićevom trećem (madridskom) izdanju komentar: *Isus koji nije trebao biti kršten, daje nam primjer poniznosti i javno odobrava djelo Krstitelja*.

⁶⁹ side na nj: Šarićevo treće i četvrto izdanje imaju *na nj side*. Šarić ovdje komentira (vidi bilješku u prvom izdanju) »I Duh kao golub side na nj« *Vulgata dodaje* »i ostade na njemu« (»et manentem in ipso«).

⁷⁰ ti si Sin moj ljubljani; ti si po mojoj volji – Treće i četvrto Šarićevo izdanje imaju *Ti si moj ljubljani Sin; ti si mi po volji*. Šarić ovaj dio teksta stavlja pod navodne znake, ne navodeći ipak porijeklo teksta. Vulgata Clementina (v. gore bilješka 23) navodi ovdje dva starozavjetna teksta koji djelomično odgovaraju sadržaju – Ps 2,7, prema LXX κυριος ειπεν προς με υιος μου ει συ εγω σημερον γεγεννηκα σε (usp. *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred RAHLFS, editio minor. Duo volumina in uno*, Deutsche Bibelgesellschaft Stuttgart) i Iz 42,1 prema LXX, Ισραηλ ο παις μου, αντιληψομαι αυτου. Ισραηλ ο εκλεκτος μου προσεδεξατο αυτον η ψυχη μου, a grčko izdanje Novog zavjeta uz ova dva citata donosi još i mjesto Post 22,2 (prema LXX: και ειπεν λαβε τον υιον σου τον αγαπητον).

12 Et statim Spiritus expellit eum in desertum
 13 et erat in deserto quadraginta diebus et
 quadraginta noctibus et temptabatur a Satana
 Et tunc cum bestiis et angeli ministrabant illi
 14 Postquam autem traditus est Iohannes
 venit Iesus in Galilaeam Praedicans evange-
 lium regni Dei
 15 et dicens quoniam impletum est tempus
 et adpropinquavit regnum Dei poenitemini
 et credite evangelio

12. I odmah ga Duh izagna³⁴ u pustinju.
 13. I bijaše u pustinji četrdeset dana i četr-
 deset noći³⁵ i kušaše ga sotona³⁶, i bijaše sa
 zviermi, i angeli služahu mu.
 14. A pošto predadoše³⁷ Ivana, dodje Isus u
 Galileju propovijedajuć³⁸ evangelije kralje-
 stva Božjega
 15. i govoreći: da se je izpunilo vrijeme³⁹ i
 približilo kraljevstvo Božje; činite pokoru⁴⁰ i
 vjerujte evangeliju.

12. Odmah⁷¹ ga Duh izvede⁷² u pustinju.
 13. Četrdeset dana⁷³ ostao je u pustinji i bio
 je kušan od sotone⁷⁴. Živio je sa životinjama
 divljim; a služili su mu anđeli.
 14. Izakako⁷⁵ je Ivan bio bačen u tamnicu⁷⁶,
 otišao je Isus u Galileju i propovijedao evan-
 gelje Božje⁷⁷
 15. Govoreći: »Vrijeme se je ispunilo, kra-
 ljevstvo je Božje blizu⁷⁸. Obratite se i vjeruj-
 te u evanđelje!⁷⁹«

³⁴ izagna: Stadler prevodi prema Vulgati

³⁵ četrdeset dana i četrdeset noći: Stadler prevodi prema Vulgati, koja u odnosu na grčki tekst ima dodatak *quadraginta noctibus*

³⁶ kušaše ga Sotona: Stadler pasivni oblik u Vulgati prevodi aktivno

³⁷ pošto predadoše: Stadler prevodi aktivno Vulgatin pasiv (*postquam autem traditus*), a i grčki tekst ima aorist pasivni (παράδοθῆναι).

³⁸ propovijedajuć: Stadler preuzima participijalni oblik kao u Vulgati

³⁹ izpunilo vrijeme: u Vulgati je pasiv – *impletum est tempus*

⁴⁰ činite pokoru: Stadler tako prevodi Vulgatin tekst. U komentaru ovog r. Stadler sadržajno tumači grčki tekst: *A govorec Krist narodu o kraljevstvu Božjem dvoje od njega iziskuje: da čini pokoru i vjeruje evangeliju, to jest, da se odvrti od grieha ter se obrati Bogu* (Nav. dj. str. 23-24).

⁷¹ Rr. 12-13 imaju u trećem (madridskom) i četvrtom Šarićevu izdanju podnaslov *Ivanovo propovijedanje*.

⁷² izvede: Vulgata ima *expellit eum*, a grčki tekst αὐτὸν ἐκβάλλει – Šarićev tekst pretpostavlja nešto treće. Moguće je da pretpostavlja njemački tekst *trieb ihn aus*, koji se može prevesti i sa *izvede*.

⁷³ Četrdeset dana – prema grčkom tekstu. U bilješci Šarić komentira: »Četrdeset dana«; Vulgata pridodaje: i »četrdeset noći« (»et quadraginta noctibus«). Isus je boravio u kraju, gdje nije bilo ljudi, gdje su bile samo zvijeri. Anđeli su mu priskrbili, što je trebao njegov tjelesni život, i čast su mu svaku iskazivali.

⁷⁴ bio je kušan od sotone: Šarić prevodi pasivom. Vulgata ima *temptabatur a Satana*, a grčki tekst πειραζόμενος ὑπο τοῦ Σατανᾶ. Treće i četvrto Šarićevo izdanje prevode aktivno: *Sotona ga je napastovao*.

⁷⁵ Rr. 14-20 imaju u Šarićevom trećem(madridskom) i četvrtom izdanju podnaslov *Poziv prvih učenika*.

⁷⁶ bačen u tamnicu: Čini se da Šarić ovdje ne slijedi ni Vulgatu (*traditus est*) ni grčki tekst (*παράδοθῆναι*), nego njemački prijevod VAN ESS-a (vidi gore bilješka 33), koji ima: *Nachdem aber Johannes in Verhaft genommen war*.

⁷⁷ otišao je Isus u Galileju i propovijedao: Šarić donosi perfekt (*venit... praedicans*); u grčkom imamo ἦλθεν... κηρυσσών; evanđelje Božje: Šarić tako prevodi το εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ; neki grčki rukopisi imaju εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας. U bilješci Šarić donosi Vulgatinu verziju: »propovijedajući evanđelje kraljevstva Božjega« – »praedicans evangelium regni dei«.

⁷⁸ kraljevstvo je Božje blizu: Šarić tako prevodi verbalnu formu ἤγγικεν. U trećem (madridskom) izdanju i u četvrtom formulacija je: *Božje kraljevstvo je blizu*.

⁷⁹ vjerujte u evanđelje: Šarić prevodi grčki tekst πιστεύετε ἐν το εὐαγγελίῳ. Vulgata ima: *credite evangelio*.

16 et praeteriens secus mare Galilaeae vidit Simonem et Andream fratrem eius mittentes retia in mare erant enim piscatores

17 Et dixit eis Iesus venite post me et faciam vos fieri piscatores hominum

18 et protinus relictis retibus secuti sunt eum

19 Et progressus inde pusillum vidit Iacobum Zebedaei et Iohannem fratrem eius et ipsos in navi componentes retia

20 et statim vocabit illos et relicto patre suo Zebedaeo in navi cum mercenariis secuti sunt eum

21 Et ingrediuntur Capharnaum: et statim sabbatis ingressus synagogam, docebat eos.

16. I hodeć pokraj mora Galilejskoga vidje Simona i Andriju, brata njegova, gdje bacaju mreže⁴¹ u more; jer bijahu ribari.

17. I reče im Isus: Hajdete za mnom! i učinit ću vas ribari ljudskimi⁴².

18. I odmah ostavivši mreže podjaoše za njim.

19. I otišavši malo odanle ugleda Jakoba Zebedejeva i Ivana, brata njegova, gdje krpiljahu mreže u ladji⁴³.

20. I odmah pozva ih⁴⁴. I ostavivši oca svojega Zebedeja u ladji s najamnici podjaoše za njim.

21. I udjaoše u Kafarnaum; i odmah po subotah ulazeć⁴⁵ u sinagogu učaoše ih.

16. Kad je išao⁴⁰ pokraj Galilejskoga mora, vidje, kako Simon i Andrija, brat Simonov, bacise mreže⁴¹ svoje u more. Oni su bili ribari⁴².

17. Isus im reče: »Hajdete za mnom! Učinit ću vas ribarima ljudi⁴³.«

18. Odmah ostaviše mreže svoje⁴⁴ i podjaoše za njim.

19. Kad je otišao malo dalje⁴⁵, vidje Jakova, sina Zebedejeva⁴⁶, i njegova brata Ivana također u ladici. Oni su popravljali mreže svoje.

20. Odmah ih pozva. Oni ostaviše svojega oca Zebedeja s nadničarima⁴⁷ u ladici i podjaoše za njim.

21. Oni dođoše u Kafarnaum⁴⁸. Odmah u subotu pođe u sinagogu i stade učiti.

⁴¹ bacaju mreže: Vulgata ima *mittentes retia*

⁴² učinit ću vas ribari ljudskimi: Stadler čini se, ispušta *fieri piscatores*, kao što je to u Vulgati

⁴³ Stadler slijedi Vulgatu.

⁴⁴ I odmah pozva ih: Stadler doslovno slijedi Vulgatin tekst, čak i u redu riječi (*et statim vocabit illos*). Vulgatin tekst *cum mercenariis* Stadler prevodi s *najamnici*.

⁴⁵ Et ingrediuntur Capharnaum... ingressus in synagogam: Stadler prevodi: *udoše u Kafarnaum... ulazeć u sinagogu*, držeći se Vulgate; grčki tekst ovdje ima dva različita glagola.

⁴⁶ kad je išao: Šarić tako prevodi grčki particip *παράγων*.

⁴⁷ bacise mreže svoje: Šarić ovdje prevodi grčki particip prezenta našim aoristom. U trećem i četvrtom izdanju Šarić mijenja red riječi: *bacise svoje mreže*.

⁴⁸ Oni se bili ribari: u grčkom *ἦσαν γὰρ αλιεῖς*, što se može shvatiti uzročno; Vulgata ima *erant enim piscatores*.

⁸³ Učinit ću vas ribarima ljudi: grčki tekst ima *γενεσθαι αλιεῖς ἀνθρώπων*

⁸⁴ mreže svoje: Šarić ovdje ne slijedi ni Vulgatu, koja ima *relictis retibus*, ni grčki tekst koji ima *ἀφέντες τὰ δίκτυα*, nego čini se njemački tekst VAN ESS-a (*sie liessen ihre Netze liegen*). U trećem (madridskom) i četvrtom izdanju red je riječi promijenjen: *ostaviše svoje mreže*.

⁸⁵ Kad je otišao malo dalje: Šarić ovdje slijedi grčki tekst *Καὶ πρὸς ὄλογον*, Vulgata ima *Et progressus inde pusillum*.

⁸⁶ sina Zebedejeva: čini se da Šarić ovdje ponovo slijedi njemačko izdanje VAN ESS-a, jer Vulgata ima *Iacobum Zebedaei*, a grčki tekst ima *Ἰακώβου τὸν τοῦ Ζεβεδαιοῦ*. Treće i četvrto izdanje imaju promijenjeni red riječi: *Jakova, Zebedejeva sina*.

⁸⁷ Šarić prevodi grčki tekst *μετὰ τῶν μισθῶτων*: s *nadničarima*.

⁸⁸ Šarić ovdje ima početak novog pasusa. Treće (madridsko) i četvrto izdanje imaju unutar teksta podnaslov *U kafarnaumskoj sinagogi (1,21-28)*. U fusnoti (samo u prvom izdanju) ovdje navodi paralelna mjesta iz sinoptika »Isp. Mt 7,28; Lk 4,31«. Grčki tekst *εἰσπορευοῦνται* Šarić prevodi *dodoše u*, dok *εἰσελθῶτων εἰς τὴν συναγωγὴν* prevodi *pođe u sinagogu*.

⁸⁹ koji ima moć: Šarić ovdje slijedi grčki tekst koji ima *ὡς ἐξουσιαν εχῶν*.

22 Et stupebant super doctrina eius: erat enim docens eos, quasi potestatem habens, et non sicut scribae.

23 Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo: et exclamavit,

24 dicens: Quid nobis, et tibi Iesu Nazarene: venisti perdere nos scio qui sis, Sanctus Dei.

25 Et comminatus est ei Iesus, dicens: obmutesce, et exi de homine.

26 Et discernens eum spiritus immundus, et exclamans voce magna exivit ab eo.

27 et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes: quidnam est hoc quae doctrina haec nova? quia in potestate et spirituibus immundis imperat, et obediunt ei.

22. I divljaše se nauku njegovu; jer ih učaše kao onaj, koji vlast ima⁴⁶, a ne kao književnici.

23. I bivjaše u sinagogi njihovoj čovjek s duhom nečistim⁴⁷, i povika

24. govoreći: Što mi imamo s tobom⁴⁸, Isuse Nazarenski? Jesi li došao, da nas upropastiš? znam, tko si, Svetac Božji!

25. I zaprijeti mu Isus govoreći: Umukni, i izidi iz čovjeka!

26. I trzajući ga duh nečisti i vikajući iza glasa iziđe iz njega.

27. I začudiše se svi, tako da pitahu jedan drugoga⁴⁹ govoreći: Šta je ovo? Kakav li je ovo nauk novi? da s vlašću i nečistim duhovom zapovijeda, i slušaju ga.

22. Bili su zaneseni naukom njegovom; jer je učio kao jedan, koji ima moć⁴⁶, a ne kao književnici.

23. U tamošnjoj sinagogi nalazio se upravo čovjek, koji je bio opsjednut od nečista duha⁴⁷. On povika:

24. »Odlazi! Što mi imamo s tobom posla⁴⁸, Isuse Nazarejine? Ti si došao da nas upropastiš. Znam, tko si, Svetac Božji!«

25. A Isus mu zaprijeti i reče: »Umukni i izidi iz njega!⁴⁹«

26. Nečisti duh prodrma ga tamo i amo⁴⁹ i vičući iza glasa izade iz njega.

27. Puni začuđenja⁴⁹ pitali su svi jedan drugoga: »Što je ovo? Jedna nova, silna nauka!⁴⁹ I usto zapovijeda nečistim duhovima, i oni ga slušaju!«

⁴⁶ potestatem habens: Stadler prevodi *onaj koji vlast ima*

⁴⁷ homo in spiritu immundo: Stadler prevodi *čovjek s duhom nečistim*.

⁴⁸ Što mi imamo s tobom: Vulgata ima *Quid nobis et tibi*, što je vjerno grčkom originalu τὶ μὴν καὶ σοὶ

⁴⁹ pitahu jedna drugoga: tako Stadler prevodi Vulgatin tekst *conquirerent inter se*.

⁹⁰ čovjek koji je bio opsjednut od nečista duha: grčki tekst ima ἀνθρώπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτω. Čini se da Šarić ovdje slijedi njemački prijevod *ein Mann, der von einem unreinen Geist besessen war*. Usp. L. VAN ESS, Nav. dj.

U »fusnoti« prvog izdanja Šarić navodi paralelno mjesto Lk 4,33sl.

⁹¹ Što mi imamo s tobom posla. Ovo »posla« je kod Šarića dodatak, jer se ne nalazi u grčkom tekstu niti u Vulgati. Ovdje bi Šarićev izvorni tekst mogao glasiti *Was haben wir mit dir zu tun*, Usp. L. VAN ESS, Nav. dj.

Treće (madrijsko) i četvrto Šarićevo izdanje imaju promijenjen red riječi: *Što mi s tobom imamo posla*.

Prvo Šarićevo izdanje donosi u bilješci paralelno mjesto Mt 8,29.

⁹² izadi iz njega: Šarić se drži grčkog teksta ἐξέλθε ἐξ αὐτοῦ.

U prvom izdanju Šarić donosi bilješku: *Nečisti duh naslućuje, da je Isus nešto više negoli običan čovjek. Zato ga naziva »Svecem Božjim«, t. j. na osobit način posvećenim Bogu. Ali Isus ne prima svjedočanstva od duha laži. Isus je zabranio istim svojim apostolima, da prije muke njegove ne kazuju ljudima, da je on Mesija; pa još manje hoće, da se u njega vjeruje na svjedočanstvo davla. Na njegovu riječ i na njegova djela ljudi će vjerovati u njega.*

U trećem (madrijskom) i četvrtom izdanju bilješka je promijenjena: 25–28 *Evangelist ističe vrlo često Spasiteljevu vlast nad demonom*.

⁹³ prodrma ga tamo i amo: Vulgata ima *discerpens eum*. Stadler slijedi Vulgatu. Grčki tekst ima *σπαράζων αὐτόν*. Njemački prijevod, što ga Šarić čini se slijedi ima *zerrte den Mann hin und her*. Usp. L. VAN ESS, Nav. dj.

⁹⁴ puni začuđenja: Šarić tako prevodi grčki καὶ εθαμβήθησαν πάντες. Šarić slijedi grčki tekst. U bilješci, u prvom izdanju donosi (27) *Po čudesima spoznali su slušatelji, da je nauka, premda je bila nova, ipak istinita*.

⁹⁵ Jedna nova, silna nauka: Šarić prevodi prema grčkom tekstu *δίδαχε καινη κατ εξουσιαν*. U prvom izdanju Šarić komentira: (27) *Po čudesima spoznali su slušatelji, da je nauka, premda je bila nova, ipak istinita*.

28 et processit rumor eius statim in omnem regionem Galilaeae.	28. I otide glas o njemu odmah po svoj okolini Galilejskoj ⁵⁰ .	28. Glas o njemu raširi se brzo po svoj zemlji Galileji ⁵⁴ .
29 Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis, et Andream cum Iacobo et Iohanne.	29. I odmah izišavši iz sinagoge dođoše u kuću Simeonovu i Andrijinu s Jakobom i Ivanom.	29. Iz sinagoge ⁵⁷ pođe s Jakobom i Ivanom ravno u kuću Simonovu i Andrijinu.
30 decumbebat autem socrus Simonis febricitans: et statim dicunt ei de illa.	30. A punica Simonova ležaše gozničava (sic!); i odmah kazaše mu za nju.	30. Punica Simonova ⁵⁸ ležala je od groznice ⁵⁹ . Odmah mu kazaše za nju.
31 et accedens elevavit eam, adprehensa manu eius: et continuo dimisit eam febris, et ministrabat eis.	31. I pristupivši podiže ju ⁵¹ uzevši ju za ruku i pusti ju groznica odmah, i služaše im.	31. On pristupi k njoj ¹⁰⁰ , uze je za ruku i podiže je. Odmah je pusti groznica, i ona ih služi.
32 vespere autem facta cum occidisset sol, adferebant ad eum omnes male habentes, et daemonia habentes:	32. A kad bi večer, pošto sunce zode, donosahu k njemu sve, kojim je bilo zlo, i vragoduhe ⁵² .	32. Uveče, pošto sunce zode, ¹⁰¹ dovodili su k njemu sve bolesnike ¹⁰² i opsjednute.
33 et erat omnis civitas congregata ad ianuam.	33. I sav grad bijaše sabran na vratih.	33. Sav se je grad ¹⁰³ stisnuo pred vratima.
34 et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus et daemonia multa eiciebat, et non sinebat loqui eo, quoniam sciebant eum.	34. I izieli mnoge, koji trpljahu od različitih bolesti, i đjavoje mnoge iztjera, i ne dopusti im govoriti, jer ga poznavahu.	34. On ozdravi mnoge, što su bili mučeni od svakojakih bolesti ¹⁰⁴ , i istjera mnoge đjave. Ali ne dade da dođu do riječi ¹⁰⁵ , jer su ga poznavali.
35 et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat.	35. A u jutru vrlo rano ustavši izidje i otide u pusto mjesto, i ondje se moljaše.	35. U rano jutro ¹⁰⁶ , kad je još bilo posve tamno, ustade on, otide van na samotno mjesto, i ondje se je molio.

⁵⁰ po svoj okolini Galilejskoj: Vulgata ima *in omnem regionem Galilaeae*

⁵¹ pristupivši podiže ju: Stadler prevodi participom *accedens elevavit eam*

⁵² vragoduhe: Stadler ovim izrazom prevodi Vulgatin tekst *daemonia habentes*

⁵⁶ po svoj zemlji Galileji: Šarić ovdje slijedi grčki tekst εις ολην την περιχωπον της Γαλιλαιας

⁵⁷ Ovdje Šarić u trećem (madrijskom) i četvrtom izdanju stavlja podnaslov *Ozdravljenje Petrove punice*, pasus obuhvaća tekst Mk 1,29-31. Prvo Šarićevo izdanje ima u kuću Simonovu i Andrijinu, a treće (madrijsko) i četvrto mijenjaju red riječi: u Simonovu i Andrijinu kuću. U prvom izdanju Šarić u bilješci donosi paralelu (29) *Isp. Mt, 8,14*.

⁵⁸ Punica Simonova: Treće (madrijsko) i četvrto Šarićevo izdanje mijenjaju red riječi *Simonova punica*

⁵⁹ od groznice: Šarić tako prevodi grčku riječ πυρεσσοσα.

¹⁰⁰ pristupi k njoj: Šarić slijedi grčki tekst. Treće (madrijsko) i četvrto izdanje mijenjaju red riječi: *On joj pristupi*.

¹⁰¹ Uveče, pošto sunce zode: Treće (madrijsko) Šarićevo izdanje ima ovdje ubačen podnaslov *Isus liječi bolesnike* (1,32-34). Treće izdanje ima jednu tiskarsku pogrešku **bolensnike**. Isto tako treće i četvrto izdanje imaju promijenjeni red riječi: *Uveče pošto zode sunce*.

¹⁰² sve bolesnike: grčki tekst ovdje ima παντας τους κακως εχοντας, a Vulgata *omnes male habentes*. Čini se da Šarić ovdje ponovo slijedi njemački prijevod *alle Kranken* – usp. L. VAN ESS, Nav. dj.

¹⁰³ Sav se je grad: Šarićevo treće (madrijsko) i četvrto izdanje imaju red riječi: *Sav se grad*.

¹⁰⁴ mučeni od svakojakih bolesti: Šarić ovdje slijedi grčki original κακως εχοντας ποικιλιας νοσοις. U bilješci u prvom izdanju Šarić ukazuje na r. 25,

¹⁰⁵ ne dade da dođu do riječi: Šarić tako prevodi grčki tekst ουκ ηπιεν λαλειν.

¹⁰⁶ U rano jutro: Ovdje Šarić ima podnaslov pasusa 1,35-39 *Potajni odlazak iz Kafarnauma* u trećem (madrijskom) i četvrtom izdanju. Isto tako treće i četvrto izdanje imaju malo izmijenjeni red riječi: umjesto *ustade on, otide van na samotno mjesto i ondje se je molio*, imamo *ustade, otide van na samotno mjesto i ondje se molio*.

36 et persecutus est eum Simon, et qui cum illo erant.

37 et cum invenissent eum, dixerunt ei: Quia omnes quaerunt te.

38 et ait illis: Eamus in proximos vicus, et civitates, ut et ibi praedicem: ad hoc enim veni.

39 et erat praedicans in synagogis eorum, et omni Galilaea, et daemonia eiciens.

40 Et venit ad eum leprosus deprecans eum: et genu flexo dixit ei: Si vis potes me mundare.

41 Iesus autem misertus eius, extendit manum suam: et tangens eum ait illi volo mundare.

42 et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, et mundatus est.

36. I za njim podje Simon, i koji bijahu s njim.

37. I kad ga nadjaše, rekoše mu: Svi te traže.

38. I reče im: Hajdemo u obližnja sela i gradove⁵³, da i tamo propovijedam; jer ja sam za to došao.

39. I propovijedaše⁵⁴ po sinagogah njihovih i po svoj Galileji, i đavole izgonjaše.

40. I dodje k njemu gubavac moleć ga i na koljenu klečeć reče mu: Ako hoćeš, možeš me očistiti.

41. A Isus smilovavši mu se pruži ruku svoju i dotaknuvši ga se reče mu: Hoću očistiti se.

42. I kad reče, odmah guba otide s njega, i očisti se.

36. Simon i drugovi njegovi¹⁰⁷ pohitješe za njim.

37. Kad su ga bili našli, rekoše mu: »Svi pitaju za te.«¹⁰⁸

38. On im odvrati: »Hajdemo drugamo, u obližnja mjesta¹⁰⁹, da i tamo propovijedam; jer sam ja zato došao.«

39. I tako je prošao kroz svu Galileju¹¹⁰, propovijedao u sinagogama i đavle izgonio.

40. Jedan gubavac¹¹¹ dode k njemu, baci se pred njega na koljena i zamoli: »Ako hoćeš, možeš me očistiti.«

41. Pun milosrđa¹¹² pruži Isus svoju ruku¹¹³, dotače ga se i reče mu: »Hoću, budi čist!«

42. Reče¹¹⁴, i odmah guba otide s njega¹¹⁵, i bio je čist.

⁵³ u obližnja sela i gradove: Stadler prevodi Vulgatu koja ima *proximos vicus et civitates*, slijedeći neke grčke rukopise. NESTLE-ALAND imaju εις τας εχομενας κομποποιεις

⁵⁴ I propovijedaše: Stadler tako prevodi Vulgatin tekst *et erat praedicans*.

¹⁰⁷ Simon i drugovi njegovi: grčki tekst ovdje ima Σιμων και οι μετ αυτου. Šarić slijedi, čini se, njemački tekst *Simon und die bei ihm waren* – usp. L. VAN ESS, Nav. dj.

Treće(madridsko) i četvrto Šarićevo izdanje mijenjaju red riječi: *Simon i njegovi drugovi*.

U bilješki Šarić komentira u prvom izdanju: »Simon i njegovi drugovi«, t. j. *Petar i njegovi drugovi*. I ovdje se pokazuje Petar kao glavni apostol.

¹⁰⁸ »Svi pitaju za te«: Šarić tako prevodi grčki tekst παντες ζετουσιν σε. Vulgata ima *omnes quaerunt te*.

Treće (madridsko) i četvrto izdanje imaju promijenjeni red riječi: *Svi za te pitaju*.

¹⁰⁹ u obližnja mjesta: grčki tekst ima ovdje εχομενας κομποποιεις, međutim je moguće da Šarić slijedi njemački prijevod *die nächstgelegenen ... Städte*; usp. VAN ESS; Nav. dj.

¹¹⁰ I tako je prošao kroz svu Galileju: grčki tekst ima ovdje Και ελθεν κηρυσσον εις τας συναγωγας αυτων εις την Γαλιλαιαν. Čini se da Šarić ovdje upotrebljava njemački prijevod: *er predigte ... in ganz Galiläa*, usp. L. VAN ESS, Nav. dj.

Treće (madridsko) i četvrto izdanje imaju na kraju retka promijenjeni red riječi i *izgonio đavle*.

¹¹¹ U svom prvom izdanju Šarić donosi u bilješki paralelna mjesta *Isp. Mt 8,1-4; Lk 5,12*. Za rr. 40-45 Šarić donosi u trećem (madridskom) i četvrtom izdanju podnaslov *Isus iscjeljuje gubavca*. Isto tako treće i četvrto izdanje imaju malo promijenjeni red riječi: *Dode mu neki gubavac*.

¹¹² pun milosrđa: Šarić tako prevodi σπλαγχνισθεις, Vulgata prevodi verbalno *misertus eius*

¹¹³ svoju ruku: Šarić slijedi grčki οριγιναλ την χειρα αυτου, međutim u trećem (madridskom) i četvrtom izdanju korigira u *pruži Isus ruku*.

¹¹⁴ reče: Šarić se ovdje služi Vulgatom *et cum dixisset*, ili nekim njemačkim prijevodom, usp. L. VAN ESS, Nav. dj. *So wie er es gesagt hatte*

¹¹⁵ otide s njega: treće (madridsko) i četvrto Šarićevo izdanje imaju *otide s čovjeka*.

43 et comminatus ei, statimque eiecit illum:
44 et dicit ei: vide nemini dixeris: sed vade, ostende te principi sacerdotum, et offer pro emundatione tua, quae praecipit Moses in testimonium illis.

45 At ille egressus coepit praedicare, et diffamare sermonem, ita ut iam non posset manifeste in civitatem introire, sed foris in desertis locis esse, et conveniebant ad eum undique.

43. I zaprieti mu i odmah ga iztjera⁵⁵,
44. i reče mu: Gledaj, nikomu ne kazuj! nego idi, pokaži se glavaru svećeničkomu⁵⁶ i prinesi za očišćenje svoje što je zapovijedio Mojsij za svjedočanstvo njim.

45. A on izišavši poče kazivati i razglašivati rieč⁵⁷, tako da ne mogaše više javno u grad ući, nego bijaše u pustih mjestih, i dolazahu k njemu sa svih strana.

43. Tada ga odmah otpusti¹¹⁶
44. I strogo mu reče¹¹⁷: »Pazi, da nikome što ne kazuješ o tom! Nego idi, pokaži se svećeniku¹¹⁸ i prinesi za očišćenje svoje žrtvu, koju je propisao Mojsije! Neka im to služi kao svjedočanstvo!«

45. A jedva je on otišao¹¹⁹, poče glasno kazivati taj događaj i posvuda go razglašivati¹²⁰. Zato nije mogao Isus više javno ući u grad. Radije se zadržavao napolju¹²¹ u samotnim mjestima. Ali su dolazili ljudi k njemu sa svih strana.

3. Zaključak

Koncem devetnaestog stoljeća sarajevski nadbiskup Josip Stadler pokreće seriju prijevoda novozavjetnih knjiga. U svom vremenu Stadler je pionir na ovom poslu u mjestu kamo ga je sudbina dovela. Nažalost nije stigao napraviti više, nego samo pet knjiga Novog zavjeta (Mt, Mk, Lk, Iv, Dj), ali iza ovih pet objavljenih knjiga stoji ogromni posao i trud. Kako sam kaže drži se Vulgate, ali tekstove iscrpno komentira i upotrebljava brojne, njemu poznate komentare.

Njegov nasljednik na istoj vrhbosanskoj nadbiskupskoj stolici Ivan Evanđelist Šarić je poduzeo zahtjevniji posao: Prevesti Stari i Novi zavjet iz izvornih tekstova. Služi se i Vulgatom kako se to iz usporedna prijevoda na određenim mjestima lako može vidjeti. Usporedba njegova prijevoda sa grčkim originalom ipak pokazuje da Šarić povremeno odstupa od grčkog originala i služi se nje-

⁵⁵ iztjera: doslovno *izbaci*; Vulgata ima *eiecit*.

⁵⁶ glavaru svećeničkom: Stadler tako prevodi Vulgatin tekst *principi sacerdotum*.

⁵⁷ rieč: Stadler tako prevodi Vulgatin *sermonem*.

¹¹⁶ Tada ga odmah otpusti; ovdje Šarić ne slijedi ni Vulgatu *eiecit eum*, ni grčki tekst εξεβαλεν αυτον, nego čini se njemački prijevod *liess ihn gehen* – usp. L. VAN ESS, Nav. dj.

¹¹⁷ i strogo mu reče: Šarić ovdje ne slijedi ni Vulgatu (*et dicit ei*) ni grčki tekst και λεγει αυτο. Treće (madriidsko) i četvrto izdanje imaju izmijenjeni red riječi: *I reče mu strogo*.

¹¹⁸ pokaži se svećeniku: prema grčkom tekstu δειξωv τω ιερεi. U prvom izdanju Šarić ima u ovom retku red riječi: *prinesi za očišćenje svoje*, a u trećem i četvrtom za *svoje očišćenje*. U fusnoti ovog retka Šarić donosi komentar: *Svojom zapovijedi, da šuti, hoće Isus da izbjegne buci i pozornosti svijeta. Svojim čudesima ne traži Isus svoju čast i hvalu ljudsku, nego hoće da se ljudi sami zamisle i uvide, tko je Isus, i da im on donosi samo njihovo spasenje vremenito i vječito*.

¹¹⁹ A jedva je on otišao: Ovdje Šarić ne slijedi grčki tekst o δε εξελθων, nego čini se njemački prijevod *Allein, sobald er fort war* – usp. L. VAN ESS, Nav. dj.

¹²⁰ razglašivati – Šarićevo treće (madriidsko) i četvrto izdanje imaju *razglašavati*.

¹²¹ Radije se zadržavao napolju: Šarić tako prevodi grčki tekst αλλ εξω... ην; Vulgata ima: *sed foris ... esset*.

mačkim prijevodima, konkretno se to može rekonstruirati na više mjesta u prijevodu Leandera Van Essa, koji nam je bio dostupan. Ima mjesta koja odstupaju od grčkog originala, ali nisu preuzeta iz njemačkih prijevoda, te se provenijencija ne može pokazati.

Šarić zasigurno konzulatira i Vulgatin tekst. Radi se vjerojatno o izdanju Vulgate Clementine u kojoj nalazimo podnaslove koje Šarić preuzima (bilo iz »Clementine« ili nekog njemačkog izdanja), a u trećem (madridskom) i četvrtom (salzburškom) ih stavlja direktno u tekst, za razliku od prvog (sarajevskog) izdanja, gdje se podnaslovi nalaze na početku poglavlja. Isto tako treba reći da su treće i četvrto izdanje jezično dotjerani, da je u više navrata, koliko se iz analize jednog poglavlja može zaključiti, red riječi promijenjen u svrhu boljeg razumijevanja i u duhu novijeg hrvatskog jezika.

Stadler i Šarić upotrebljavaju jezik svoga vremena, stoga posebno Stadler u pojedinim slučajevima zvuči jako arhaično.

Isto tako treba reći da ima vrlo malo tiskarskih pogrešaka, *lapsus calami*.

Summary

MK 1:1-45 IN THE TRANSLATIONS OF TWO ARCHBISHOPS OF SARAJEVO

In 1881 Josip Stadler (born in 1843 in Slavonski Brod, died 1918 in Sarajevo) was installed as the Archbishop of Sarajevo. During his ministry as Archbishop (1881-1918) he translated and wrote a commentary on some of the New Testament books, namely, the four Gospels and the Acts of the Apostles. Stadler's intention was to bring Christ closer to every person who would read his translations of the New Testament texts. Stadler not only translated the texts but offered an in-depth commentary. The text used for his translations was the Vulgate. He also used the Biblical commentaries of the Church Fathers as is evident in the title. Nowhere does Stadler mention that he used modern Biblical translations.

This article analyses Mk 1:1-45 which supports the view that in his translations, Stadler strictly uses the Vulgate. The Croatian language used by Stadler in his translations seems to be outdated, but it is necessary to remember the historical context of its origin.

The successor of Josip Stadler as the Archbishop of Sarajevo was John Evangelist Šarić (born 1871 in Docu near Travnik, died 1960 in Madrid). Šarić was the Archbishop of Sarajevo from 1922 till 1960, fulfilling his Episcopal ministry in exile from 1945 onwards.

Šarić adheres to the task of translating all of the Holy Scriptures from the original texts with great favour. This article focuses only on the New Testament. Šarić uses the original texts of Mk 1:1-45 in Greek, while consulting the Vulgate. This article compares Šarić's translation with the Stadler's translation, and with the Vulgate whose text Mk

1:1-45 in this article is placed parallel to Stadler's and Šarić's translations, and also the Greek text of the New Testament (Nestle – Aland, 26th edition). Two latter editions of Šarić's translations of Mk 1:1-45 are also compared. Included are the third (madridian) edition (Madrid, 1959) which is part of the edition of the Old and New Testaments, and also the fourth edition (New Testament only), which was published in Salzburg, 1966.

The results of these analyses are that Šarić strictly adheres to the Greek text, but he is evidently familiar with Stadler's translation. He also uses the Vulgate even though in certain places he deviates from it. In some instances he helps himself to the German translations, since some parts of the texts are exactly the same as in the translation of the Bible by the German professor Leander Vaness from the 19th century.

In his first edition, Šarić inserts titles of the individual passages at the beginning of each of the chapters while the third (madridian) edition and fourth edition place the titles at the beginning of each passage. It is possible that Šarić adopted this method from the Vulgate Clementinae.

The style of the Croatian language used by Stadler and Šarić developed with time. Even though Stadler's translation has an archaic feeling about it, there is a noticeable improvement in Šarić's translation.

Both editions have a negligible number of typing errors, which is praiseworthy, considering the printing techniques available to the authors of that time.

The third (madridian) edition was published through the efforts of Mr. Luka Brajnović and it made a few corrections in relation to the first edition. In the titles we read the third corrected edition. An analysis of a chapter however shows that the corrections are essentially cosmetic so that in a few instances there is a change in word order, but major alteration in relation to the first edition do not exist. The fourth edition is a reprint of the third edition of the Šarić's translation. Considering the fact that we are interested in the second half of the 19th century (Stadler) and the first half of the 20th century (Šarić) the conclusion is drawn that both achieved a high standard for the translation of Biblical texts.

Key words: *Stadler's translation of Mk 1; Šarić's translation of Mk 1; a comparison of Stadler's and Šarić's translation of Mk 1; Šarić's translation of Mk 1 from the Greek text, translation from the Vulgate or a combination of the »Vorlage« of Stadler's and Šarić's translation of Mk 1.*